

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SOSYAL BÜTÜNLEŞME DÜZEYİ¹

Hüseyin ŞİMŞEK*

Ahmet Salih ŞİMŞEK**

Özet

Bu araştırma, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerini ve sosyal bütünleşme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, *betimsel tarama* modeli kullanılmış; var olan durumun betimlenmesi ve evrene genellenmesi amaçlanmıştır. Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından geçerlik güvenirlik analizleri yapılarak geliştirilen ve yedi boyuttan oluşan beşli likert tipindeki Sosyal Bütünleşme Ölçeği (SBÖ) kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmaya 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan sekiz ildeki çeşitli liselerde öğrenim gören 1106 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin genel sosyal bütünleşme düzeylerinin yüksek olduğu; *normatif-manevi* bütünleşme ve *ulusal* bütünleşme boyutlarında yüksek düzeyde bütünleşme algısına sahip oldukları anlaşılmıştır. Ancak lise öğrencilerinin *eğit-sel bütünleşme* boyutunda düşük katılım göstermeleri anlamlı bulunmuştur. Araştırma bulguları, lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerinin cinsiyete, lisenin bulunduğu ile, lise türüne ve disiplin cezası alma durumlarına göre farklılaşmadığını ortaya koymuştur. Buna karşın okuduğu sınıf, okul başarı durumu, okul öncesi eğitim alma, okulu terk etme eğilimi, aile gelir durumu, anne eğitim durumu ve andil değişkenlerine göre farklılaştığı görülmüştür. Araştırmada ortaya çıkan en önemli bulgulardan bir tanesi de resmi dil Türkçe dışında anadili kullananların genel sosyal bütünleşme düzeylerinin, manidar biçimde yüksek bulunmuş olmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Güneydoğu Anadolu, lise öğrencileri, sosyal bütünleşme

Giriş

Sosyal hayatın sürekliliği ancak toplumla mümkün olabilmektedir. Fiziksel olarak bir araya gelmiş, ancak süresiz ve teşkilatsız insan toplulukları toplum olarak nitelendirilemez. Bu yüzden toplum olma niteliği sosyal bütünleşmeyle kazanılabilmektedir. Bütünleşme terimi sözlük anlamıyla tutunum, dayanışma, birlik, denge,

¹ Bu makale, TÜBİTAK tarafından desteklenen ve Yrd.Doç.Dr Hüseyin ŞİMŞEK tarafından gerçekleştirilen 109K300 Nolu "Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri ve Gelecek Beklentileri" adlı proje raporuna dayalı olarak hazırlanmıştır.

* Yrd. Doç. Dr.; Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

** Arş. Gör. Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

uyarlama ve armoni terimleriyle eş anlamlı kullanılmaktadır. Sosyolojik olarak *bütünleşme*; toplumdaki egemen kültürel değerlerin toplumu oluşturan bireyler tarafından benimsenmesi sonucunda oluşan uyumlu yaşam biçimini tanımlamaktadır. Kurtkan (1992) sosyal bütünleşmeyi, '*cemiyette küçük cemaatler, menfaat birlikleri, müesseseler gibi sosyal yapının çeşitli unsurları arasındaki birbirini tamamlama ve bilme durumu*' olarak nitelerken, bir başka tanıma göre sosyal bütünleşme; '*cemiyetteki her bir sosyal grubun kendi hakkında vardığı şuurun, kendi birliği hakkındaki şuurun yoğunluğunun toplumdaki bütünlüğü bozmayacak seviyede olması*' durumudur (Erkal, 2000).

Gökalp'e (1972:29) göre sosyal bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için dinî, ahlakî, bedîî, iktisadî, lisanî, hukukî ve fennî hayatın birbirleriyle dengeli bir biçimde uyuşması gerekir. Sosyal bütünleşme hem farklılaşma, hem de bütünleşmeyi birlikte kapsamaktadır. Farklılaşma, aynı yapı tarafından yerine getirilen fonksiyonların zamanla çoğalmaları ve uzmanlaşmaları sonucunda birbirinden ayrılarak, yeni yapılar oluşturması demektir. Farklılaşma, yapısal-işlevselci kuramlar tarafından değişme kavramının yerini alacak şekilde geliştirilmiştir. Dolayısıyla sosyal farklılaşma, sosyal sistemlerin fonksiyon bakımından geliştikçe yeni alt-sistemler üretmesi olarak kabul edilir. Bu durum aynı zamanda sosyal sistemin bütünlüğünün korunması, yani sosyal bütünleşmenin sağlanması anlamına da gelmektedir" (Bal, 1996:27).

Sosyal bütünleşme; değişik düzeylerde tüm toplumlarda söz konusu ise de; hiçbir toplumsal yapıda tam bir bütünleşmeden söz edilemez. Bununla birlikte, farklı biyolojik (ırki) ve kültürel kökene bağlı karmaşık toplumlarda, tam bir sosyal bütünleşmenin sağlanması beklenemez. Ancak karmaşık sosyal yapıya sahip bazı ülkelerde görece daha kuvvetli bir sosyal bütünleşme görülebilir.

Sosyal bütünleşme planlı ve zorlayıcı değildir. Sosyal bütünleşmenin doğal süreç içinde ve kendiliğinden olması beklenir. Planlı ve zorlayıcı bütünleşme çabaları ancak sosyal *bütünleştirme* olarak değerlendirilebilir. Bu durumda sosyal bütünleştirme, azınlık grubun sahip olduğu farklı sosyal özelliklerinin ve hayat tarzının baskın gruba uydurulması sürecidir (Erkal, 2000). Asimilasyon olarak da nitelendirilen sosyal bütünleştirme; farklı dil, din, örf ve adetlere, geleneklere, tarih şuuruna sahip sosyal gruplar ve sınıflar arasında gerçekleşir.

Bütünleşme tekil bir durum olmayıp, belli başlı bütünleşme türlerinden bahsedilebilir (Kurtkan, 1992). Bunlar:

- 1. Mekânsal Bütünleşme:** Değişik sosyal gruplardan oluşan ve birbirine uymayan kültür unsurlarının tesadüfi ya da zorunluluk gereği yan yana eklenmiş halde bir araya gelmeleridir.
- 2. Dış etkilerle meydana gelen arızî bütünleşme:** Toplumun temel değerlerini oluşturan inançlar, gelenekler, ulusal ve yerel örf ve adetler bakımından biri birinden çok farklı olan grupların, bir otoritenin baskısı veya yabancı bir rejimin kültürel değerlerini kabul etmeye zorlanmaları sonucu bir araya gelip şekli bir bütünlük oluşturmalarıdır.
- 3. Fonksiyonel (İşlevsel) bütünleşme:** Görece gelişmiş, karmaşık iş bölümüne sahip toplumlarda çoğu defa, birey veya grupların arasında oluşan iş bölümüdür. Fonksiyonel bütünleşme, toplumda çeşitli iş kollarında faaliyet gösteren

birey veya grupların yerine getirmekle yükümlü oldukları görevleri layıkıyla ifa etmelerinden doğan işbirliği sayesinde kurulan bütünlüktür.

4. **Anlam etrafında bütünlük:** Toplumu oluşturan çeşitli öge ve grupların ortak değer yargıları, normlar, kanunlar ve ortak bir ahlaki anlayışla birbirleriyle kaynaşmalarından doğan bütünlüktür. Anlam etrafında bütünlük aslında fonksiyonel bütünlüğün ileri bir aşamasıdır. Zira karmaşık işbölümü sayesinde birbirine karşılıklı bağımlılık geliştiren grupların anlam etrafında bütünlükleri bir ölçüde kolaylaşmaktadır.

Sosyal bütünlük açısından bir başka ayırım ise şöyledir:

- **Normatif Bütünlük:** Toplumun normlar etrafında bütünlüktür. Parsons'a göre toplumda böylesi bir bütünlüğün meydana gelebilmesi, toplumun ortak değerlerinin, sosyal sistemlerinin yapısal unsurlarında müessesleşmiş olması şartına bağlıdır.
- **Fonksiyonel Bütünlük:** Toplumsal statüler ve roller arasındaki uyumu ifade eder. Buna göre; fonksiyonel bütünlük toplumdaki iş bölümünün ahenkli bir şekilde gerçekleşmesinin sonucudur (Günay,1996,232).
- **Manevi Bütünlük:** İnanç, saygı-sevgi ve zevkler gibi manevi değerlerde ortaklık sağlanabilmesi durumudur.
- **Kültürel Bütünlük:** Uzun yıllar sonucu toplumun hafızasında oluşmuş olan ortak değer ve inançlar etrafında gerçekleştirilen bütünlüktür. En ideal bütünlük şekli budur. Çünkü; bu seviye diğerlerini içine aldığı gibi zıtlık ve çelişkilerin de olmamasını ihtiva eder (Bilgiseven,1982,266-268)

Yukarıda verilen tanımlar, sosyal bütünlüğün bazı ortak yönlerine işaret etmektedir. Bu ortak yönleri dikkate aldığımızda **“sosyal bütünlük”**; *‘toplumun değerlerini ve kültürel unsurlarını da yanına alarak, ortak bir anlam etrafında toplanıp, birlik meydana getirme, toplumun ortak heyecan ve hislerini paylaşma ve herkesi kendi konumunda kabul ederek bir bütünlük oluşturma durumu’* şeklinde tanımlayabiliriz. Bu türdeki bir bütünlük hem devamlıdır, hem de devamlılığı sağlayan pekiştirici, kaynaştırıcı bir işleve sahiptir.

Bütünlük, diğer sosyal süreçleri de içinde barındırır. Bütünlüğü sağlayan en önemli süreçlerden birisi *sosyalleşmedir*. Birey, sosyalleşme sürecinde işbirliği, rekabet, çatışma ve uyuşma süreçlerini öğrenme ve benimseme fırsatı bulur ve bu yolla toplumsal bütünlüğü gerçekleştirir. Sosyal bütünlüğün sağlanmasında sosyal kontrol ve diğer denetim kurumları kadar *eğitim* süreçlerinin de etkisi büyüktür. Eğitimin sosyal bütünlükteki temel işlevi, bireylerin sosyalleştirilmesidir.

Sosyalleşme sürecinde bireye içinde yaşadığı grupta bütünlüğünü sağlamak için amaçlı olarak davranış örnekleri aktarılır ve belli şahıslar arasında etkileşime girer (Aslantürk ve Amman, 2001,349). Bu süreçte birey, içinde bulunduğu toplum ve kültürün normlarını öğrenir ve böylece kendisine düşen sosyal rolleri yerine getirmesini sağlayacak bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıklara sahip olur. Bu nedenle sosyalleşmede okulların önemi büyüktür. Zira okullarda öğrenciye, toplumun hangi değer-

lerinin ve normlarının öğretileceği, kültürün hangi özelliklerinin kazandırılacağı önceden belirlenir ve eğitim programları bu amaçlar doğrultusunda düzenlenir. Ancak okulda sosyalleşmenin başarısı, okulun kalitesine ve sahip olduğu ortamın niteliğine bağlıdır.

Toplumsal bütünleşme için eğitimin rolü yadsınamaz. Zira eğitim, sosyal değişmelerin yeni kuşaklara iletilmesi, kişilerin, grupların ve toplumun, değişimin yol açtığı yeni durumlara uyum sağlaması, sosyal değişmelerin gerektirdiği yeni insan tipinin oluşturulması ve bu değişmelerin gerçekleştirilmesinin aracı olarak işlev görür. Denilebilir ki eğitimin temel işlevi, sosyalleşme yoluyla öğrencilerin topluma entegrasyonunu sağlamaktır. Sosyal entegrasyonun temel prensibi ise okulların her öğrenciyi kendi imkânlarına göre kendini dâhil edebileceği sosyal süreçler yaratmasıdır. Bu nedenle okullar, her türlü ayırımdan uzak olarak, her öğrencinin eğitim öğretim hakkını, sosyal entegrasyonun temel prensibi olarak kabul etmelidir. Sosyal entegrasyon bir ölçüde birbirinden öğrenmek demektir. Yetişkinler çocuklardan, büyükler küçüklerden, engelliler engelsizlerden farklı şekilde öğrenirler.

Bütünleşmiş toplumlar bünyesinde iki temel niteliği taşırlar. Bunlardan ilki toplumun bütününde ortak bir bilincin ve değerler sisteminin inşasını ve korunmasını sağlayacak *normatif* nitelikler, diğeri ise algı objelerindeki belirsizliği gidermeyi sağlayacak *enformatik* niteliklerdir. Ancak, entegrasyonun enformatik etki kanalıyla gerçekleştirilebilmesi için, objektiflik normunun yüceltilmesi, sosyal etkileşimlerin yoğunlaştırılması ve geniş anlamda eğitim politikalarının yürürlüğe konması gerekmektedir (Bilgin, 1994).

Toplumsal süreçler açısından farklılaşma ve bütünleşme ikiz toplumsal süreçler olarak gözlenmektedir (Erkal, 2000). Çünkü sosyal statü ve roller zaman içerisinde işlevsel biçimde farklılaşmaktadır. Ancak bu farklılaşmaya rağmen bireylerin ve grupların davranış normları aynılık ve ya benzerlik gösterebilmektedir. Bu durum aslında toplumsal yapının bütünleşme çabası olarak da görülebilir. Toplumsal yapıdaki bir unsur, gerek fonksiyonel gerek yapısal anlamda zaman içerisinde değişmesine ve farklılaşmasına rağmen, sosyal bütünleşme gerçekleşebilmektedir. Bu yönüyle toplumsal farklılaşma bütünleşme sürecinin bir başlangıcı olarak görülebilir (Fischer, 1996).

Son birkaç on yılda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan güvenlik olayları ve zaman zaman gençlerin katıldığı sokak gösterileri, kamuoyunda bölgedeki sosyal bütünleşme konusunda bazı kuşkular yaratmıştır. Kuşkuların giderek artması, bölgede sosyal bütünleşmeyi güçlendirmeye dönük bazı uygulamaları gündeme getirmiştir. Bu kapsamda Güneydoğudaki gençlerin sosyal bütünleşme düzeylerinin artırılması amacıyla bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Farklı illerden gençleri bir araya getirerek, etkileşimi artırmayı ve dolayısıyla sosyal bütünleşmeyi sağlamayı amaçlayan bu projeler kapsamında, gençlere sosyal ve ekonomik beceriler kazandırmak için çeşitli kurslar verilmektedir. Bu kapsamda toplumsal duyarlılığı geliştirmeye yönelik programlar yürütülmekte; film gösterimleri, gezi, tiyatro gösterileri, müzik ve şiir dinletileri, spor ve satranç turnuvaları ve resim sergileri düzenlenmektedir. Yine bu kapsamda insan hakları, temel hak ve özgürlükler, madde bağımlılığı, sokakta çalışan çocukların rehabilitasyonu gibi konularda seminerler düzenlenmektedir. Bu sayede gençlerin kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri ve sosyal bütünleş-

melerinin sağlanması amaçlanmaktadır (<http://www.diyarbakirsoz.com/haberde-tay.asp?erişim:23.10.2011>).

Sosyal bütünleşme bağlamında bölgede yürütülen bir proje Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin desteğiyle uygulamaya koyduğu "Gençlik İçin Sosyal Gelişim" programıdır. Bu Program, "gençler arasında inisiyatifi geliştirip, kalkınma sürecine katılımı artırmayı, gençlere sosyal ve ekonomik beceriler kazandırmayı ve onları bir araya getirerek, etkileşimi ve sosyal bütünleşmeyi sağlamayı" amaçlamaktadır. Proje kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 8 il merkezinde Gençlik ve Kültür Evleri kurulmuş, 50 binin üzerinde genç çeşitli etkinliklere katılmıştır (<http://www.gap.gov.tr/Turkish/Basinbil/Bbil2006/bb255.html>; erişim 18.10.2011).

Gerek sosyal bütünleşmeye ilişkin kuramsal açıklamalar ve gerekse Güneydoğu Anadolu bölgesindeki gençlere yönelik entegrasyon projeleri, sosyal bütünleşmenin önemine işaret etmektedir. Ancak bir gözlem olarak dile getirilen sosyal bütünleşme olgusunun hangi düzeyde olduğuna ilişkin yeterli sayıda bilimsel araştırmalar bulunmamaktadır. Oysa Güneydoğu Anadolu bölgesindeki öğrencilerin sosyal bütünleşme düzeylerinin belirlenmesi, bölgedeki gençlere yönelik politikaların geliştirilmesinde ve entegrasyon projelerinin uygulanmasında önemli bir katkı sağlayacaktır. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerinin belirlenmesine yönelik araştırmaların yetersizliği, bu araştırmanın temel gerekçesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerini ve bütünleşme düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemektir.

Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

1. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin farklı illerinde okuyan lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeyleri nedir?
2. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin farklı illerinde okuyan lise öğrencilerinin normatif, ulusal, çevresel, yerel, ailevi ve eğitsel bütünleşme düzeyleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı mıdır?
3. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde okuyan lise öğrencilerinin genel sosyal bütünleşme ve sosyal bütünleşmenin alt boyutlarındaki bütünleşme düzeyleri okudukları sınıf, anne eğitim düzeyi, ailenin ekonomik geliri, akademik başarı, evde konuşulan dil, ana sınıfına gitme ve okulu bırakma eğilimi değişkenlerine göre sosyal bütünleşme düzeylerinden aldıkları puanlar istatistiksel olarak anlamlı mıdır?

Sınırlılıklar

Bu çalışmada elde edilen bilgiler ve sonuçları öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerle sınırlıdır. Araştırma ayrıca lise öğrencileriyle sınırlıdır.

YÖNTEM

Bu çalışma, *betimsel tarama* modelinde bir çalışmadır. Bu tür araştırmalarda evreni temsil eden bir örneklem üzerinde çalışılır ve mevcut durum ayrıntılı

biçimde betimlenmeye çalışılır (Karakaya, 2009: 59). Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen beşli likert tipindeki Sosyal Bütünleşme Ölçeği (SBÖ) kullanılarak elde edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan 8 ilde, 2008-2009 öğretim yılında kayıtlı olan 354.683 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma örnekleminin seçilmesinde 5 aşamalı bir yöntem uygulanmıştır:

Araştırmanın geniş bir bölgede ve sosyo-ekonomik açıdan birbirinden farklı illerde ve farklı lise türlerindeki öğrenciler üzerinde yapılacak olması, örneklem grubunun belirlenmesinde çok aşamalı örnekleme tekniğinin kullanılmasını gerektirmiştir. Örneklem grubunun belirlenmesinde aşağıdaki aşamalar izlenmiştir:

- 1- Birinci aşamada; evreni oluşturan iller *küme örnekleme* tekniğine uygun olarak 9 ayrı kümeye ayrılmıştır.
- 2- İkinci aşamada; her bir kümede bulunan liseler kendi içerisinde en yaygın olanlarına bakılarak *tabakalı örnekleme* tekniğine uygun biçimde 4 farklı lise türü belirlenmiştir. Bu kapsamda Genel Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi ve Meslek Lisesi örneklem grubundaki liseleri oluşturmuştur.
- 3- Üçüncü aşamada; belirlenen 4 farklı lise türü içerisinde *ulaşılabilirlik tekniğine* uygun olarak her bir kennte belirli liseler belirlenmiştir.
- 4- Dördüncü aşamada; her bir ilde belirlenmiş liseler *tabakalı örnekleme* tekniğine uygun olarak 1. 2. 3. ve 4. sınıflar olmak üzere 4 farklı tabakaya ayrılmıştır. Seçilen okullarda her sınıf sınıf düzeyinde birden fazla şube olması durumunda *yansız örnekleme* (kura) yöntemiyle bir şube belirlenmiştir.
- 5- Son aşamada ise belirlenen şubelerde bulunan öğrencilerden *gönüllülük* esasına dayalı olarak 1106 öğrenci örneklem grubuna alınmış ve bunlar üzerinden veri toplanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen SBÖ ölçeğinin uygulanmasıyla elde edilmiştir. Sosyal Bütünleşme Ölçeği (SBÖ)' nin yapı geçerliğinin araştırılması amacıyla faktör analizi (Temel Bileşenler Analizi Tekniği) kullanılmıştır. Verilerin faktör analizi için uygunluğu KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Bartlett testi sonuçlarıyla incelenmiş; SBÖ' ne uygulanan faktör analizi sonucunda KMO değeri .89, Bartlett testi ise manidar bulunmuştur ($p < .05$). Ölçekte bulunan maddelerin açıkladıkları ortak varyans değerleri incelenmiş, .30' un altında olan iki madde (M38, M39) ölçekten çıkarılmıştır. Daha sonra tekrarlanan faktör analizi işlemleri sonucunda sırasıyla binişiklik gösteren iki madde (M56, M59) daha ölçekten çıkarılmıştır. Bu adımlar sonucunda elde edilen ölçeğin son hali için KMO değeri .88, Bartlett testinin ise manidar olduğu görülmüştür ($p < .05$). Binişiklik gösteren maddelerin çıkarılması sonucunda tekrarlanan faktör analizi ile KMO değeri .95, Bartlett testi ise manidar bulunmuştur ($p < .05$). Faktör analizinde kullanılan varimax dik döndürme çözümlemesinde, özdeğeri 1'den büyük olan ve altı boyutta toplanan 46 maddede açıklanan toplam varyans % 47,792 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi SPSS 17.0 Programı yardımıyla bilgisayar ortamında yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde bağımsız değişkenlere göre sosyal bütünleşme düzeyi ve bileşenleri (sosyal bütünleşmenin *normatif, ulusal, çevresel, yerel, ailevi* ve *eğitsel*) için varyans analizleri yapılmıştır. Varyans analizlerinde iki kategorili değişkenler için t-testi, üç ve daha fazla kategorili değişkenlerde ise tek-yönlü ANOVA testleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerini belirlemek amacıyla, yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme ve Alt Boyutlarına İlişkin Bulgular

Lise öğrencilerinde genel sosyal bütünleşme ve sosyal bütünleşmenin alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Lise Öğrencilerin Genel Sosyal Bütünleşme ve Sosyal Bütünleşmenin Alt Boyutlarına İlişkin Bütünleşme Düzeylerine Göre Dağılımları

Boyutlar	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart	Çarpıklık
Sosyal Bütünleşme	1106	2,47	5,00	3,96	0,462	-0,491
Normatif Manevi Bütünleşme	1106	1,38	5,00	4,51	0,462	-0,110
Ulusal Bütünleşme	1106	2,50	5,00	4,25	0,775	1,209
Ailesel Bütünleşme	1106	1,29	5,00	4,12	0,725	0,750
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	1106	1,10	4,50	3,79	0,695	1,328
Yerel Bütünleşme	1106	1,00	5,00	3,53	1,097	-0,438
Eğitsel Bütünleşme	1106	1,00	5,00	3,36	0,873	-0,709

Tablo 1’deki bulgular incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerinin genel olarak ortalamanın üzerinde ($\bar{X}=3.96$, $SS=0,462$) ve homojen bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin en fazla bütünleşme gösterdikleri bileşen *normatif-manevi* bütünleşme ($\bar{X}=4,51$) olurken, en az bütünleşme gösterdikleri bileşen ise *eğitsel* bütünleşme ($\bar{X}=3,36$) olmuştur. Ulusal değerlerle bütünleşmeyi ifade eden *ulusal* bütünleşme ise *normatif* bütünleşmeden sonra lise öğrencilerinin en yüksek bütünleşme düzeyini gösterdiği bileşen olmuştur.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri “Okudukları Sınıf” Değişkenine Göre Farklaşmakta mıdır?

Lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerinin, okudukları sınıfa göre incelenmesi için verilerin normal dağılmaması ve varyansların homojen olmamasından dolayı Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 2’te verilmiştir.

Ölçek	Sınıf	N	Ort.	Sıra Ort.	Sd	p	Fark
Sosyal Bütünleşme	1.sınıf	305	4,06	623,76	3	,000	(1-3)
	2.sınıf	279	3,97	565,75			
	3.sınıf	284	3,88	512,14			
	4.Sınıf	238	3,87	498,46			
Normatif Manevi Bütünleşme	1.sınıf	305	4,49	534,74	3	,349	-
	2.sınıf	279	4,50	544,86			
	3.sınıf	284	4,50	558,07			
Sosyal Bütünleşme	1.sınıf	305	4,06	623,76	3	,000	(1-3)
	2.sınıf	279	3,97	565,75			
	3.sınıf	238	4,55	582,21			
Ulusal Bütünleşme	1.sınıf	305	4,36	596,71	3	,046	(1-3)
	2.sınıf	279	4,27	543,69			
	3.sınıf	284	4,17	530,28			
	4.sınıf	238	4,19	537,33			
Ailesel Bütünleşme	1.sınıf	305	4,25	619,01	3	,000	(1-3)
	2.sınıf	279	4,11	548,29			
	3.sınıf	284	4,04	521,84			
	4.sınıf	238	4,05	513,44			
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	1.sınıf	305	3,81	565,34	3	,622	-
	2.sınıf	279	3,81	564,09			
	3.sınıf	284	3,77	547,00			
	4. sınıf	238	3,75	533,67			
Yerel Bütünleşme	1.sınıf	305	3,54	554,29	3	,206	-
	2.sınıf	279	3,60	574,87			
	3.sınıf	284	3,42	521,04			
	4.sınıf	238	3,59	566,16			
Eğitsel Bütünleşme	1.sınıf	305	3,67	667,54	3	,000	(1-2)
	2.sınıf	279	3,40	568,55			(1-3)
	3.sınıf	284	3,25	511,25			(1-4)
	4.sınıf	238	3,04	440,14			

Tablo 2'deki analiz sonuçları, lise öğrencilerinin genel sosyal bütünleşme, ulusal bütünleşme, ailevi bütünleşme ve eğitsel bütünleşme puanları arasında sınıf düzeyi bakımından anlamlı farklılıklar olduğunu gösterirken, normatif-manevi bütünleşme, sosyal çevresel bütünleşme ve yerel bütünleşme açısından farklılık olmadığını göstermektedir. Anlamlı farklılıklar bulunan boyutlarda farkın kaynağını belirlemek için yapılan Dunnet's C Post-hoc testi sonucunda, *genel* sosyal bütünleşme açısından lise 1 ($\bar{X}$ =4,06) öğrencilerinin hem lise 3. sınıflar ($\bar{X}$ =3,88), hem de lise 4. sınıflara ($\bar{X}$ =3,87) kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görülmüştür. *Ulusal* bütünleşme açısından bakıldığında lise 1. sınıf ($\bar{X}$ =4,36) öğrencilerinin lise 3. sınıf ($\bar{X}$ =4,17) öğrencilerine kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek düzeyde sosyal bütünleşme algısına sahip oldukları görülmektedir. Ailevi bütünleşme açısından ise

lise 1. Sınıfların ($\bar{X}=4,25$) hem lise 3. Sınıflar ($\bar{X}=4,04$), hem de lise 4. Sınıflara ($\bar{X}=4,05$) kıyasla manidar biçimde yüksek düzeyde sosyal bütünleşmeye sahip oldukları görülmektedir. Eğitsel bütünleşme açısından bakıldığında ise lise 1. sınıfların diğer tüm sınıflara kıyasla anlamlı biçimde daha yüksek düzeyde sosyal bütünleşmeye sahip oldukları görülmektedir.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri “Okul Başarı Durumu” Değişkenine Göre Farklılaşmakta mıdır?

Ölçek	Okul Başarısı (Not Ortalaması)	N	Ort.	Sıra Ort.	Sd	p	Fark
Sosyal Bütünleşme	40-60 arası	62	3,97	383,15	2	,031	(1-3)
	61-80 arası	457	3,93	447,85			
	81-100 arası	389	3,95	473,69			
Normatif Manevi Bütünleşme	40-60 arası	62	4,53	371,80	2	,003	(1-3)
	61-80 arası	457	4,50	442,81			
	81-100 arası	389	4,48	481,42			
Ulusal Bütünleşme	40-60 arası	62	4,26	431,02	2	,667	-
	61-80 arası	457	4,25	451,90			
	81-100 arası	389	4,24	461,30			
Ailesel Bütünleşme	40-60 arası	62	4,09	373,46	2	,003	(1-3)
	61-80 arası	457	4,14	441,60			
	81-100 arası	389	4,17	482,57			
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	40-60 arası	62	3,72	392,03	2	,002	(1-3) (2-3)
	61-80 arası	457	3,80	434,36			
	81-100 arası	389	3,07	488,12			
Yerel Bütünleşme	40-60 arası	62	3,66	467,01	2	,519	-
	61-80 arası	457	3,42	462,53			
	81-100 arası	389	3,35	443,07			
Eğitsel Bütünleşme	40-60 arası	62	3,45	421,20	2	,582	-
	61-80 arası	457	3,31	456,16			
	81-100 arası	389	3,11	457,85			

Yapılan analizlerde, lise öğrencilerinin okul başarı durumlarının ulusal, yerel ve eğitsel bütünleşme açısından anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p>.05$) görülürken, genel sosyal bütünleşme ($F_{(2,905)}=6,966, p<.05$) normatif-manevi bütünleşme ($F_{(2,905)}=11,355, p<.05$), ailevi bütünleşme ($F_{(2,905)}=11,549, p<.05$) ve sosyal-çevresel bütünleşme ($F_{(2,905)}=12,646, p<.05$) düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.

Farkın kaynağına ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında genel sosyal bütünleşmede notu yüksek olanların ($\bar{X} = 3,95$) notu düşük olanlara ($\bar{X} = 3,97$) kıyasla daha düşük düzeyde sosyal bütünleşmeye sahipken, normatif-manevi bütünleşmede de notu yüksek ($\bar{X} = 4,48$) olanların düşük ($\bar{X} = 4,53$) olanlara kıyasla daha düşük düzeyde sosyal bütünleşmeye sahip oldukları görülmektedir. Ancak ailevi bütünleşmede

notları en yüksek olanların ($\bar{X}=4,17$) notları en düşük olanlara ($\bar{X}=4,09$) kıyasla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal çevresel bütünleşme açısından bakıldığında notları yüksek olanların ($\bar{X}=3,07$) hem notları orta olanlara ($\bar{X}=3,80$) hem de düşük olanlara ($\bar{X}=3,72$) kıyasla daha düşük düzeyde sosyal bütünleşmeye sahip oldukları görülmektedir.

Bu sonuçlar, okul başarısı ile genel sosyal bütünleşme, normatif manevi bütünleşme ve sosyal çevresel bütünleşme bakımından negatif, ancak aile bütünleşmesi açısından pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri “Ana Sınıfına Gitme” Değişkenine Göre Farklılaşmakta mıdır?

Tablo 4: Sosyal Bütünleşme Düzeylerinin Lise Öğrencilerinin Ana Sınıfına Gitme Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları.

Ana Sınıfına Gitme Durumu		N	Ortalama	Standart Sapma	sd	t	p																																																																				
Sosyal Bütünleşme	Evet	304	3,9861	,45507	1103	1,401	,161																																																																				
	Hayır	801	3,9425	,46483				Normatif Manevi Bütünleşme	Evet	304	4,5609	,43550	1103	2,085	,037	Hayır	801	4,4959	,47176	Ulusal Bütünleşme	Evet	304	4,3431	,75120	1103	2,254	,024	Hayır	801	4,2255	,78355	Ailesel Bütünleşme	Evet	304	4,2373	,67905	1103	3,259	,001	Hayır	801	4,0787	,73866	Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Evet	304	3,9626	,61329	1103	5,392	,000	Hayır	801	3,7277	,65886	Yerel Bütünleşme	Evet	304	3,3868	1,02553	1103	-3,196	,001	Hayır	801	3,5948	,94203	Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003
Normatif Manevi Bütünleşme	Evet	304	4,5609	,43550	1103	2,085	,037																																																																				
	Hayır	801	4,4959	,47176				Ulusal Bütünleşme	Evet	304	4,3431	,75120	1103	2,254	,024	Hayır	801	4,2255	,78355	Ailesel Bütünleşme	Evet	304	4,2373	,67905	1103	3,259	,001	Hayır	801	4,0787	,73866	Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Evet	304	3,9626	,61329	1103	5,392	,000	Hayır	801	3,7277	,65886	Yerel Bütünleşme	Evet	304	3,3868	1,02553	1103	-3,196	,001	Hayır	801	3,5948	,94203	Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003	Hayır	801	3,4145	,85089								
Ulusal Bütünleşme	Evet	304	4,3431	,75120	1103	2,254	,024																																																																				
	Hayır	801	4,2255	,78355				Ailesel Bütünleşme	Evet	304	4,2373	,67905	1103	3,259	,001	Hayır	801	4,0787	,73866	Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Evet	304	3,9626	,61329	1103	5,392	,000	Hayır	801	3,7277	,65886	Yerel Bütünleşme	Evet	304	3,3868	1,02553	1103	-3,196	,001	Hayır	801	3,5948	,94203	Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003	Hayır	801	3,4145	,85089																				
Ailesel Bütünleşme	Evet	304	4,2373	,67905	1103	3,259	,001																																																																				
	Hayır	801	4,0787	,73866				Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Evet	304	3,9626	,61329	1103	5,392	,000	Hayır	801	3,7277	,65886	Yerel Bütünleşme	Evet	304	3,3868	1,02553	1103	-3,196	,001	Hayır	801	3,5948	,94203	Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003	Hayır	801	3,4145	,85089																																
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Evet	304	3,9626	,61329	1103	5,392	,000																																																																				
	Hayır	801	3,7277	,65886				Yerel Bütünleşme	Evet	304	3,3868	1,02553	1103	-3,196	,001	Hayır	801	3,5948	,94203	Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003	Hayır	801	3,4145	,85089																																												
Yerel Bütünleşme	Evet	304	3,3868	1,02553	1103	-3,196	,001																																																																				
	Hayır	801	3,5948	,94203				Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003	Hayır	801	3,4145	,85089																																																								
Eğitsel Bütünleşme	Evet	304	3,2372	,92155	1103	-3,022	,003																																																																				
	Hayır	801	3,4145	,85089																																																																							

Tablo 4’teki bulgular, sosyal bütünleşmenin normatif-manevi ($t_{(1103)}=2,085, p<.05$), ulusal ($t_{(1103)}=2,254, p<.05$), ailevi ($t_{(1103)}=3,259, p<.05$), sosyal-çevresel ($t_{(1103)}=5,392, p<.05$), yerel ($t_{(1103)}=-3,196, p<.05$) ve eğitsel bütünleşme ($t_{(1103)}=-3,022, p<.05$) düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu bulunurken, genel bütünleşme ($t_{(1103)}=1,401, p>.05$) açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Farkın kaynağına ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında, okulu bırakma düşüncesine sahip olanların genel bütünleşme dışında hem genel sosyal bütünleşme hem de sosyal bütünleşmenin diğer alt boyutlarında daha düşük düzeyde bütünleşme algısına sahip oldukları görülmektedir.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri “Okulu Terk Etme Eğilimi” Değişkenine Göre Farklılaşmakta mıdır?

Tablo 5: Sosyal Bütünleşme Düzeylerinin Lise Öğrencilerinin Okulu Terk Etme Eğilimlerine Göre t-Testi Sonuçları. **Okulu Bırakma Düşüncesi**

Okulu Bırakma Düşüncesi		N	Ortalama	Standart Sapma	sd	t	p
Sosyal Bütünleşme	Evet	188	3,74	0,473	1104	-7,032	,000
	Hayır	918	3,99	0,447			
Normatif Manevi Bütünleşme	Evet	188	4,42	0,499	1104	-2,888	,004
	Hayır	918	4,53	0,452			
Ulusal Bütünleşme	Evet	188	4,00	0,888	1104	-4,998	,000
	Hayır	918	4,30	0,740			
Ailesel Bütünleşme	Evet	188	3,91	0,745	1104	-4,425	,000
	Hayır	918	4,16	0,714			
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Evet	188	3,65	0,718	1104	-3,132	,002
	Hayır	918	3,82	0,637			
Yerel Bütünleşme	Evet	188	3,52	0,986	1104	-,267	,789
	Hayır	918	3,54	0,966			
Eğitsel Bütünleşme	Evet	188	2,91	0,907	1104	-7,914	,000
	Hayır	918	3,45	0,838			

Tablo 5’deki bulgulara göre, lise öğrencilerinin okulu terk etme eğilimleriyle genel sosyal bütünleşme ($t_{(1104)}=-7,032, p<.05$) düzeyleri ve sosyal bütünleşmenin normatif-manevi ($t_{(1104)}=-2,888, p<.05$), ulusal ($t_{(1104)}=-4,998, p<.05$), ailevi ($t_{(1104)}=-4,425, p<.05$), sosyal-çevresel ($t_{(1104)}=-3,132, p<.05$) ve eğitsel bütünleşme ($t_{(1104)}=-7,914, p<.05$) düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunurken, yerel bütünleşme ($t_{(1104)}=-,267, p>.05$) açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Farkın kaynağına ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında, okulu bırakma düşüncesine sahip olanların yerel bütünleşme dışında hem genel sosyal bütünleşme hem de sosyal bütünleşmenin diğer alt boyutlarında daha düşük düzeyde bütünleşme algısına sahip oldukları görülmektedir.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri “Aile Gelir Düzeyi” Değişkenine Göre Farklılaşmakta mıdır?

Lise öğrencilerin aile gelir düzeyine göre sosyal bütünleşme ve alt boyutları puan ortalamaları arasında anlamlı fark olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan tek-yönlü varyans analizi (Anova) sonuçları aşağıdaki Tablo 4’de verilmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinde Sosyal Bütünleşme Düzeyi ◆

Ölçek	Sınıf	N	Ort.	Sıra Ort.	Sd	p	Fark
Sosyal Bütünleşme	500-100	552	3,97	543,78			
	1001-2000	380	3,93	512,02	2	,296	-
	2001 ve üzeri	128	3,95	528,10			
Normatif Manevi Bütünleşme	500-100	552	4,53	542,88			
	1001-2000	380	4,50	523,34	2	,278	-
	2001 ve üzeri	128	4,48	498,40			
Ulusal Bütünleşme	500-100	552	4,26	524,34			
	1001-2000	380	4,25	532,94	2	,683	-
	2001 ve üzeri	128	4,24	549,82			
Ailesel Bütünleşme	500-100	552	4,09	518,10			
	1001-2000	380	4,14	537,48	2	,275	-
	2001 ve üzeri	128	4,17	563,27			
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	500-100	552	3,72	498,88			
	1001-2000	380	3,80	530,25	2	,000	(1-3) (2-3)
	2001 ve üzeri	128	3,07	667,61			
Yerel Bütünleşme	500-100	552	3,66	569,87			
	1001-2000	380	3,42	489,70	2	,000	(1-2) (1-3)
	2001 ve üzeri	128	3,35	481,81			
Eğitsel Bütünleşme	500-100	552	3,45	563,90			
	1001-2000	380	3,31	512,19	2	,000	(1-2) (1-3)
	2001 ve üzeri	128	3,11	440,82			

Lise öğrencilerinin aile gelir düzeyi ile hem genel sosyal bütünleşme düzeyleri hem de normatif-manevi bütünleşme, ulusal bütünleşme ve ailevi bütünleşme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$). Ancak yapılan analizlerde, aile gelir düzeyinin *sosyal-çevresel* bütünleşme ($F_{(2,1057)}=31,674$, $p<.05$), *yerel* bütünleşme ($F_{(2,1057)}=19,198$, $p<.05$) ve *eğitsel* bütünleşme ($F_{(2,1057)}=18,939$, $p<.05$) alt boyutlarında anlamlı fark oluşturduğu belirlenmiştir. Buna göre, aile geliri yüksek ($\bar{X}=3,07$) olanlar hem orta ($\bar{X}=3,80$) olanlara hem de düşük ($\bar{X}=3,72$) olanlar kıyasla daha düşük düzeyde *sosyal çevresel* bütünleşmeye sahipken, yerel bütünleşme açısından da aile geliri yüksek ($\bar{X}=3,35$) olanlar, hem orta düzeyde ($\bar{X}=3,42$) olanlara hem de düşük ($\bar{X}=3,66$) olanlara kıyasla daha düşük düzeyde bütünleşme yaşadıkları anlaşılmıştır. Eğitsel bütünleşme açısından bakıldığında da aile geliri yüksek ($\bar{X}=3,11$) olanlar hem orta olanlara ($\bar{X}=3,31$) hem de düşük ($\bar{X}=3,45$) olanlara kıyasla daha yüksek düzeyde bütünleşme yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuçlar, bölgede aile gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin sosyal-çevresel, yerel ve eğitsel bütünleşmelerinin azaldığını ortaya koymaktadır.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri “Anne Eğitim Durumu” Değişkenine Göre Farklılaşmakta mıdır?

Lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerinin, anne eğitim durumuna göre incelenmesi için verilerin normal dağılmaması ve varyansların homojen olmamasından dolayı Kruskal-Wallis H testi yapılmış, analiz sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Ölçek	Anne Eğitim Durumu	N	Ort.	Sıra Ort.	Sd	p	Fark
Sosyal Bütünleşme	İlköğretim	470	3,97	566,99	4	,286	-
	Lise	152	3,95	548,38			
	Üniversite	76	4,00	587,30			
	Okur-yazar	82	3,89	513,26			
	Okumaz-yazmaz	320	3,92	528,09			
Normatif Manevi Bütünleşme	İlköğretim	470	4,51	551,21	4	,843	-
	Lise	152	4,53	569,57			
	Üniversite	76	4,52	566,80			
	Okur-yazar	82	4,49	551,16			
	Okumaz-yazmaz	320	4,50	536,36			
Ulusal Bütünleşme	İlköğretim	470	4,34	585,03	4	,000	(1-5) (2-5)
	Lise	152	4,35	601,58			
	Üniversite	76	4,33	594,33			
	Okur-yazar	82	4,09	477,73			
	Okumaz-yazmaz	320	4,11	483,76			
Ailesel Bütünleşme	İlköğretim	470	4,13	557,30	4	,000	(2-5) (3-5)
	Lise	152	4,30	623,32			
	Üniversite	76	4,28	626,47			
	Okur-yazar	82	4,04	521,68			
	Okumaz-yazmaz	320	4,00	495,26			
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	İlköğretim	470	3,74	531,40	4	,000	(1-2) (1-3) (2-5) (3-5)
	Lise	152	3,93	615,32			
	Üniversite	76	4,11	706,20			
	Okur-yazar	82	3,83	555,71			
	Okumaz-yazmaz	320	3,70	509,45			
Yerel Bütünleşme	İlköğretim	470	3,53	546,16	4	,000	(1-2) (2-4) (2-5) (3-5)
	Lise	152	3,18	438,76			
	Üniversite	76	3,26	469,09			
	Okur-yazar	82	3,61	573,98			
	Okumaz-yazmaz	320	3,74	623,27			
Eğitsel Bütünleşme	İlköğretim	470	3,42	570,40	4	,008	(1-2) (1-4) (2-5) (4-5)
	Lise	152	3,18	485,97			
	Üniversite	76	3,27	510,41			
	Okur-yazar	82	3,20	496,45			
	Okumaz-yazmaz	320	3,43	575,30			

Tablo 7'deki analiz sonuçları, lise öğrencilerinin hem genel sosyal bütünleşme hem de normatif-manevi bütünleşme hariç diğer alt boyutlardaki bütünleşme puanları arasında anne eğitim durumu bakımından anlamlı fark olduğunu göstermektedir

($p < .05$). Farkın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe Post-hoc testi sonucunda, ulusal bütünleşme açısından annesi okumaz-yazmaz ($\bar{X} = 3,11$) olanların annesi ilköğretim mezunu ($\bar{X} = 3,34$) ve lise mezunu ($\bar{X} = 3,35$) olanlara kıyasla daha düşük düzeyde ulusal bütünleşmeye sahip oldukları görülmektedir. Aile bütünleşmesi açısından bakıldığında ise annesi okumaz-yazmaz ($\bar{X} = 4,00$) olanların annesi lise ($\bar{X} = 4,30$) ve üniversite ($\bar{X} = 4,28$) mezunu olanlara kıyasla daha düşük düzeyde aile bütünleşmesine sahip oldukları görülmektedir. Yerel bütünleşme açısından bakıldığında annesi lise mezunu ($\bar{X} = 3,18$) olanların ilköğretim mezunu ($\bar{X} = 3,53$), okur-yazar ($\bar{X} = 3,61$) ve okumaz-yazmaz ($\bar{X} = 3,74$) olanlara kıyasla daha düşük düzeyde bütünleşmeye sahipken, annesi üniversite mezunu ($\bar{X} = 3,18$) olanların ise annesi okumaz yazmaz ($\bar{X} = 3,74$) olanlara kıyasla daha düşük düzeyde bütünleşme yaşadıkları anlaşılmaktadır. Eğitsel bütünleşme açısından annesi ilköğretim mezunu olanların ($\bar{X} = 3,53$) lise mezunu ($\bar{X} = 3,18$) ve okur-yazar ($\bar{X} = 3,20$) olanlara kıyasla daha yüksek düzeyde sosyal bütünleşme yaşadıkları, annesi okumaz yazmaz ($\bar{X} = 3,43$) olanların ise annesi lise mezunu ($\bar{X} = 3,18$) ve okur-yazar ($\bar{X} = 3,18$) olanlara kıyasla daha yüksek düzeyde eğitsel bütünleşmeye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri "Günlük Yaşamda Konuştukları Dil" Değişkenine Göre Farklaşmakta mıdır?

Tablo 8: Sosyal Bütünleşme Düzeylerinin Lise Öğrencilerinin Evde Türkçe Dışında Dil Kullanma Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları.

Evde Türkçe Dışında Dil Kullanma		N	Ortalama	Standart Sapma	sd	t	p
Sosyal Bütünleşme	Türkçe	901	3,97	0,458	1104	3,340	,001
	Diğer	205	3,85	0,466			
Normatif Manevi Bütünleşme	Türkçe	901	4,51	0,461	1104	-,126	,900
	Diğer	205	4,51	0,470			
Ulusal Bütünleşme	Türkçe	901	4,36	0,694	1104	10,485	,000
	Diğer	205	3,76	0,913			
Ailesel Bütünleşme	Türkçe	901	4,12	0,732	1104	,624	,533
	Diğer	205	4,09	0,696			
Sosyal-Çevresel Bütünleşme	Türkçe	901	3,80	0,636	1104	1,092	,275
	Diğer	205	3,74	0,729			
Yerel Bütünleşme	Türkçe	901	3,46	0,972	1104	-5,133	,000
	Diğer	205	3,84	0,894			
Eğitsel Bütünleşme	Türkçe	901	3,38	0,873	1104	1,373	,170
	Diğer	205	3,29	0,872			

Tablo 8 incelendiğinde, lise öğrencilerinin okul dışında günlük yaşamda en fazla kullandıkları dil değişkenine göre hem genel sosyal bütünleşme düzeyleri ($t_{(1104)} = 3,340, p < .05$) hem de ulusal ($t_{(1104)} = 10,485, p < .05$) ve yerel bütünleşme ($t_{(1104)} = -5,133, p < .05$) düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunurken, normatif-manevi ($t_{(1104)} = -,126, p > .05$), ailevi ($t_{(1104)} = ,624, p > .05$), sosyal-çevresel ($t_{(1104)} = 1,092, p > .05$) ve eğitsel bütünleşme ($t_{(1104)} = 1,373, p > .05$) düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Farkın kaynağına ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında, okul dışında yaygın olarak Türkçe konuşanların genel sosyal bütünleşme ve

ulusal bütünleşme boyutlarında daha yüksek düzeyde sosyal bütünleşme algısına sahip oldukları görülürken, yerel bütünleşme açısından okul dışında yaygın olarak Türkçe dışında bir dil kullananların daha yüksek düzeyde bütünleşme yaşadıkları görülmektedir.

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Araştırma sonuçları Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin genel sosyal bütünleşme düzeylerinin *yüksek* olduğunu göstermiştir. Lise çağındaki öğrencilerin biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerine bağlı olarak, yaşadıkları çeşitli sorunlar dikkate alındığında, sosyal bütünleşme açısından oldukça yüksek bir düzeyde bir bütünleşme algısına sahip oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

Araştırmada, öğrencilerin günlük yaşamlarının önemli bir kısmını içinde geçirdikleri sosyal çevre ve okulla bütünleşme düzeylerinin görece düşük olması, kayda değer bulunmuştur. Bu bulgular, gerek sosyal çevrenin gerekse okul çevresinin Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin beklentileriyle yeterince uyuşmadığı ve onları yeterince kuşatmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Bir tür kuşak çatışması olarak da yorumlanabilecek bu sonuçlar, okul ve sosyal çevrenin istek ve beklentileriyle öğrencilerin ihtiyaç ve beklentileri arasındaki uyumsuzluğa işaret etmektedir.

Araştırmaya katılanların normatif-manevi bütünleşme boyutunda oldukça yüksek düzeyde bir katılıma sahip oldukları anlaşılmıştır. Bölgedeki lise öğrencilerinin dinsel inançlara karşı büyük bir hoşgörü içerisinde oldukları, dinsel ve manevi değerleri anlamlı buldukları ve sahip oldukları değer ve normlardan memnun oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye'deki genel muhafazakârlaşma eğilimine paralel olarak, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin de muhafazakâr değerler konusundaki duyarlılığına işaret etmekte; diğer araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Yakın zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan bir araştırmada bu bölgedeki gençlerin toplumla en fazla bütünleştikleri (aralarında görüş farkı bulunmayan) konuların başında "*dini*" konular olduğu sonucu bulunmuştur (Gökçe ve diğerleri, 2010). Bölgeye ilişkin olarak yapılan başka bir çalışmada ise katılımcılara çeşitli kavramlar okunarak kendileri için vazgeçilmez olanları söylemeleri istenmiş, katılımcılar için vazgeçilmezler arasında en yüksek kavramların *dini inanç* (%89.8) ve *aile* (%88.8) kavramları olduğu saptanmıştır (<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>).

Türk halkının muhafazakârlaştığına ilişkin başka araştırma sonuçları da bulunmaktadır. Örneğin bir araştırma şirketi (A&G) tarafından 2003 ve 2007 yıllarında yapılan iki araştırmada elde edilen verilere göre 2003 yılında kendini açıkça muhafazakâr olarak nitelendirenlerin oranı %21,5'den 2007'de %24,5'e, "bazı konularda muhafazakârım" diyenlerin oranı ise %26,3'ten %27,4'e yükseldiği sonucu bulunmuştur. (<http://www.agarastirma.com.tr/pdfler/halkin-ne-kadari-muhafazakar.pdf>). Yine bir diğer araştırma şirketi (KONDA) tarafından 2007 yılında gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre Türkiye'de son dört yılda dini gerekçeyle başını örten kadınların %64.2'den %69.4'e yükseldiği tespit edilmiş; artışın özellikle eğitimli gençler arasında yaygın olduğu saptanmıştır (<http://www.milliyet.com.tr/turbanin-hizli-yukselisi/guncel/haberdetayarsiv/>). Paker, bu araştırma sonuçlarına dayalı olarak, Türkiye'nin %70'lik bir kısmının muhafazakâr olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir (<http://www.setav.org/ups/dosya/24141.pdf>). Araştırma bulguları yapılan

diğer araştırmalarla birlikte düşünüldüğünde sosyal bütünleşmenin önemli boyutlarından birinin normatif-manevi bütünleşme olduğu söylenebilir.

Araştırma sonuçları, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise öğrencilerinin “ulusal bütünleşme” algılarının “yüksek” düzeyde olduğunu göstermiştir. Bu boyutta, ülkeye bağlılığı ifade eden, “Ülkem için çalışmaktan mutluluk duyarım” maddesi en yüksek düzeyde puanlanmış; bu maddeyi “Ulusal marşımız toplumsal bütünlüğü simgeler” maddesi izlemiştir. Bu boyutta ulusal bütünlüğün simgeleri olan diğer maddelerde de oldukça yüksek düzeyde katılım ortaya çıkmıştır. Örneğin, Bölgedeki lise öğrencileri, Milli takımın başarılarına sevindiklerini, ülke için fedakârlık yapmaya hazır olduklarını, evde ve okulda milli bayrağın bulunmasından mutluluk duyduklarını yüksek katılımı desteklemiştir. Bu boyutta yer alan ve ulusal bütünleşme için önemli bir test maddesi kabul edilen “Kendimi bu ülkenin bir parçası olarak görüyorum” cümlesine öğrenciler “tamamen katılıyorum” seçeneğini işaretleyerek, yüksek katılım göstermişlerdir. Ancak lise öğrencileri yerel-bölgesel bütünleşme boyutunda, bulunduğu bölgeden memnuniyeti sorgulayan “Başka bir yerde yaşama imkânının olsa dahi, burada yaşamayı tercih ederim” maddesinde düşük düzeyde bir katılım göstermişlerdir. Bu sonuç da Bölgedeki gençlerin ulusal bütünleşme konusunda oldukça bilinçli biçimde görüş belirttiklerini göstermektedir. Bulgulara dayalı olarak, bölgedeki lise öğrencilerinin yüksek denilecek seviyede bir ulusal bütünleşme algısına sahip, vatandaşlık bilincine bağlı ve ulusal değerlere duyarlı oldukları söylenebilir.

Başka araştırma sonuçları da bölgedeki ulusal bütünleşmenin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Örneğin Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından 2009 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada “Türkiye Cumhuriyeti Devleti benim için önemlidir” cümlesine katılımcıların %94.4’ü evet derken, “Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşı olmak benim için önemlidir” cümlesine, %94.8’i katıldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, bütün anadil ve etnik kökenler için %90’nun üzerinde oranlarda önemli olarak ifade edilmiş; katılımcıların %93.0’ı, “Türkiye Cumhuriyeti bayrağı benim için kutsaldır” cümlesine, %92.4’ü, “İstiklal Marşı benim için önemlidir” cümlesine, %94.0’ı ise “Türkiye Cumhuriyeti’nin bölünmez bütünlüğü benim için önemlidir” cümlelerine katıldıklarını belirtmişlerdir (<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>).

Bölgedeki lise öğrencilerinin genel olarak orta üstü düzeyinde bir aile-akraba bütünleşmesine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Toplam yedi maddeden oluşan alt ölçeğin en yüksek kabul gören maddesi, “Sahip olduğum ailemin üyesi olmaktan memnunum” maddesidir. Bu madde ölçekte en yüksek katılımın olduğu ikinci maddedir. Bu boyutta katılımın yüksek olduğu bir diğer madde “Ailemin yanında olmak beni mutlu ediyor” maddesidir. Benzer şekilde “Ailemizde güçlü bir birliktelik vardır” maddesinde de yüksek bir katılım gözlenmiştir. Bu sonuçlar, bölgede gençler arasında aileye bağlılığın yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bahçeşehir Üniversitesi tarafından yapılan bir başka araştırmanın sonucuna göre de aile, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 18-29 yaş grubu gençlerin %88.2’si, ailenin kendileri için vazgeçilmez olduğunu belirtmişlerdir (<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>).

Yapılan çeşitli araştırmalar, ailenin gerek birey yaşamı ve gerekse toplumsal yaşam açısından önemli olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin Yıldız (2002) tarafın-

dan yetiştirme yurdunda kalan gençlere yönelik olarak yapılan araştırmanın sonuçları, aile yokluğunun meydana getirdiği boşluğun, yetiştirme yurdu tarafından doldurulamadığı, gidilebilecek bir aile ortamının olmamasının, gençlerde, ümitsiz ve karamsar bir kişilik yapısının oluşmasında etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine bu araştırmaya göre çocuk yuvası ya da yetiştirme yurdunda kalan çocukların, akrabaları yanında kısa süreli kalışları bile, olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka araştırmada ise anne sevgisi ve yakınlığından mahrum kalan çocuklarda, yoğun bir kişilik bozukluğu ve gelişim kusuru olduğu rapor edilmiştir (Çelik, 1987).

Araştırma bulguları, aile çevresini de kapsayan akraba (aşiret) bütünleşmesinin bölgede giderek zayıfladığını göstermektedir. Nitekim akraba bütünleşmesini ölçen ve *akrabalardan memnuniyet* ile *akrabalar arasındaki dayanışmayı* gösteren maddelerde görece daha düşük katılım ortaya çıkmıştır. Bölgede yapılan başka araştırmalar, yaygın toplumsal örgütlenme ve bağlılık biçimi olan aşiret ilişkilerinin giderek zayıfladığına işaret etmektedir. Örneğin Gökçe ve diğerlerinin (2010) araştırması bölgedeki toplumsal örgütlenme biçiminin güçlü aşiret ilişkilerine dayandığını ancak aşiret bağlılığının gençler arasında en düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur. Sencer (1993) tarafından yapılan bir başka araştırma bulgusu da Bölgedeki aşiret ilişkilerinin de giderek bir zayıflama ve çözülme yaşandığına işaret etmektedir.

Sosyal bütünleşmenin bir diğer alt boyutu olan *yerel-bölgesel* bütünleşme alt ölçeğine ilişkin bulgular, gençlerin yerel bütünleşme konusunda *tereddütlü* olduklarını göstermiştir. Nitekim "*Başka bir yerde yaşama imkânının olsa dahi, burada yaşamayı tercih ederim*" maddesine verilen yanıtların ortalama puan değeri hem genel sosyal bütünleşme düzeyi hem de yerel-bölgesel dâhil diğer alt boyutlardaki bütünleşme düzeyinden oldukça düşük çıkmıştır. Başka bir araştırmada bölge halkına "*İmkânınız olsa Türkiye'nin neresinde yaşamak istersiniz?*" sorusu yöneltilmiş, katılımcıların sadece %50,2'si bu bölgede yaşamaktan memnun olurum yanıtı vermiştir (<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>).

Bu boyutta ortaya çıkan düşük katılımın, bölgede var olan çeşitli ekonomik sorunlardan kaynaklanmış olabileceği gibi, bölgede öteden beri yaşanmakta olan güvenlik sorunlarından da kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim bölgede yapılan bir başka araştırmada, bölge halkına güvenlik sorunlarının hayatlarını etkileyip etkilemediği sorulmuş, katılımcılardan yaklaşık %40'ı günlük hayatlarını etkilediğini, güvenlik sorunlarından en fazla etkilenen kesimin gençler olduğu rapor edilmiştir (<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>). Öte yandan bu boyuttaki görece düşük katılımın yerel yönetimlerin hizmetlerinden kaynaklanmış olabileceği bir başka varsayımdır. Nitekim yakın zamanda yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarına göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki halkın sadece %46.6'sı yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçlarını yeterince karşıladığını düşünmektedir (<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>).

Araştırmada ortaya çıkan en önemli sonuç, lise öğrencilerinin eğitimsel bütünleşme konusundaki düşük düzeyde katılımıdır. Bu boyutta yer alan ve özellikle eğitim sistemine, okullara ve öğretmenlere yönelik benimseme düzeyinin oldukça düşük olması dikkat çekicidir. Bu sonuçlar, Bölgedeki liselerin öğrencilerin ilgi ve beklentilerini yeterince karşılamadığı şeklinde yorumlanabilir. Zira bu boyutta, okula isteyerek gidip gitmediklerine ilişkin soruya öğrenciler *yüksek* düzeyde olumlu cevap

vermişler ancak, eğitim sisteminden memnuniyet konusunda tam tersine *düşük* düzeyde katılım göstermişlerdir. Bu sonuçlara dayalı olarak, öğrencilerin okula isteyerek gelmelerine rağmen, okulun beklentilerini karşılamadığı, yeteneklerini ortaya koymaya yeterince fırsat vermediği ve sorunlarının çözümünde okuldan beklenen yardımı yeterince alamadıkları, eğitsel boyuttaki düşük bütünleşme düzeyinin de büyük ölçüde eğitim kurumlarının bu gibi etkisiz yönetim ve işleyişinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Nitekim diğer analizlerde sınıf düzeyi ile sosyal bütünleşme arasında anlamlı derecede fark olduğu bulunmuş, sınıf seviyesi arttıkça sosyal bütünleşme düzeyinin de azaldığı görülmüştür. Araştırmalar lise düzeyindeki öğrencilerin genel olarak öğretmenlere yönelik olumsuz algılama içinde olduklarını göstermektedir. Örneğin Arastaman (2006) tarafından yapılan araştırmada, *öğretmenlerin dersi ilgi çekici ve öğrenmeyi teşvik edici hale getirememesi*” lise öğrencilerinde okula bağlılığı azaltan en önemli neden olarak gösterilmiştir.

Yalçın (2008) tarafından yapılan bir araştırmada ise lise öğrencilerinin orta düzeyde kaygılı oldukları bulunurken, Ören ve Gençdoğan (2007) ise lise öğrencilerinde %47.11 oranında klinik anlamda depresyon tespit etmiş; depresyon düzeyinin on sınıf öğrencileri aleyhine olacak şekilde daha yüksek olduğunu rapor etmişlerdir.

Araştırmada elde edilen sonuçlarından birisi de, lise öğrencilerinin sosyal bütünleşme düzeylerinin sınıf düzeyine bağlı olarak anlamlı biçimde farklılaştığına ilişkindir. Bu sonuçlara göre lise 1. Sınıfta yüksek düzeyde sosyal bütünleşme görülürken, lise 3. ve lise 4. Sınıflarda bütünleşmenin manidar biçimde düşük çıkması dikkat çekici bulunmuştur. Bu sonuçlar, bir ölçüde, okulların sosyal bütünleşme açısından etkisiz olduklarına da işaret etmektedir.

Akademik başarı durumlarının lise öğrencilerin sosyal bütünleşme puanaları üzerinde anlamlı düzeyde farklılık yarattığı görülmüştür. Langenkamp ve Amy G. (2009) tarafından ortaokul öğrencileriyle yapılan bir başka araştırmada okul çevresindeki sosyal bütünleşmenin öğrencilerin lisedeki akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur.

Araştırma bulguları, lise öğrencilerinin okulu terk etme eğilimleri ile sosyal bütünleşme düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu; okulu terk etme eğiliminde olanların sosyal bütünleşme düzeylerinin diğerlerine kıyasla anlamlı biçimde daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlara bağlı olarak, Bölgede okulu terk etme eğiliminde olan öğrencilerin, gerek okul dışında ve gerekse okul içinde yaşadıkları kimi zorlukların toplumla bütünleşmelerinde olumsuz etkiler yarattığı ve düşük sosyal bütünleşme algısının da bundan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Nitekim Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yapılan bir araştırmada lise öğrencileri arasında genel olarak % 17 düzeyinde okulu bırakma eğilimi olduğu, saptanmış düşük not ortalamasına sahip lise öğrencilerinde okulu bırakma eğiliminin oldukça yüksek (% 33,87) olduğu; not ortalaması düşük olan her üç öğrenciden birisinin okulu bırakmayı düşündüğü rapor edilmiştir (Şimşek, 2011).

Araştırmada elde edilen bir başka sonuca göre, anne eğitim düzeyi ile sosyal bütünleşme puanları arasında da anlamlı derecede farklılık bulunmaktadır. Örneğin *annesini okula gitmeyen* ve okuma-yazma bilmeyen öğrenciler, annesi ilköğretim ve lise mezunu olanlara kıyasla daha *düşük* düzeyde ulusal bütünleşmeye sahipken, yine *annesini okumaz-yazmaz* olanlar annesi lise ve üniversite mezunu olanlara kıyasla daha

düşük düzeyde aile bütünleşmesine sahiptir. Ancak durum yerel bütünleşme açısından değişmektedir. Zira annesi okumaz-yazmaz olanlar hem annesi lise mezunu olanlara hem de üniversite mezunu olanlara kıyasla, daha yüksek düzeyde yerel bütünleşmeye sahiptirler. Bu sonuçlar, eğitim seviyesi düşük aile çocuklarının içinde buldukları yerel koşulları içselleştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın eğitim seviyesi yüksek lise öğrencilerinin yerel koşullardan yeterince memnun olmadıkları ve bu nedenle yerel bütünleşme düzeyinin düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir. Öte yandan annesi okumaz yazmaz olanların okur-yazar ve lise mezunu olanlara, annesi ilkokul mezunu olanların ise lise mezunu olanlara, kıyasla daha yüksek düzeyde eğitsel bütünleşmeye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, anne eğitim düzeyi yükseldikçe eğitsel bütünleşmenin azaldığını göstermektedir. Bu durum, eğitim seviyesi arttıkça eğitim kurumlarından beklentinin de arttığı, anne eğitim seviyesi görece yüksek olan lise öğrencilerinin beklentilerinin yeterince karşılanmadığı, düşük eğitsel bütünleşmenin de bu sebepten kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Bir başka çalışmada, anne eğitim düzeyinin sosyal uyum düzeyi açısından etkili bir faktör olduğu ve anne eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin sosyal uyum düzeylerinin de düşük olduğu saptaması yapılmıştır (Avcı, 2003).

Lise öğrencilerinin aile gelir düzeyi ile, hem genel sosyal bütünleşme hem de normatif-manevi bütünleşme, ulusal bütünleşme ve ailevi bütünleşme düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ancak yapılan analizlerde, aile gelir düzeyinin *sosyal-çevresel* bütünleşme, *yerel* bütünleşme ve *eğitsel* bütünleşme alt boyutlarında anlamlı fark oluşturduğu belirlenmiştir. Buna göre, aile geliri yüksek olanlar hem orta olanlara hem de düşük olanlara kıyasla daha düşük düzeyde *sosyal çevresel* bütünleşmeye sahipken, yerel bütünleşme açısından da aile geliri yüksek olanlar, hem orta düzeyde olanlara hem de düşük olanlara kıyasla daha düşük düzeyde bütünleşme yaşadıkları anlaşılmıştır. Eğitsel bütünleşme açısından bakıldığında da aile geliri yüksek olanlar hem orta olanlara hem de düşük olanlara kıyasla daha yüksek düzeyde bütünleşme yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuçlar, bölgede aile gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin sosyal-çevresel, yerel ve eğitsel bütünleşmelerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Gelir düzeyi yüksek olan aileler genellikle bölgedeki yaşam koşullarını beğenmemekte bu yüzden yerel bütünleşme düşük çıkmaktadır. Örneğin bölgede yapılan bir çalışmada Güneydoğu Anadolu bölgesindeki lise öğrencilerinin sadece % 10,71'i üniversiteyi buldukları ilde okumak istedikleri belirlenmiş, buldukları il dahil olmak üzere üniversiteyi Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerde okumak isteme oranı ancak %14 olarak hesaplanmıştır. Yine bu çalışmaya göre buldukları şehir dahil olmak üzere üniversiteyi Güneydoğu Anadolu Bölgesine ait herhangi bir şehirde okuma isteği düşük gelir grubundaki öğrencilerde %16,93 iken, orta gelir grubundakilerde bu oran %11,11, yüksek gelir grubundakilerde ise %7,81'e düşmektedir (Şimşek, 2010).

Diğer bazı araştırma sonuçları da gelir düzeyinin bütünleşmeyi azaltıcı etkisini ortaya koymuştur. Örneğin bölgede yapılan bir çalışmada aile ekonomik durumu ile üniversite öğrencilerinin okula yabancılaşma ve anlamsızlık, sosyal uzaklık alt boyutlarında yabancılaşma düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmazken, *güçsüzlük* alt boyutunda aile ekonomik durumu *kötü* olan öğrencilerin, ekonomik durumu *orta* olan öğrencilere göre daha fazla okula yabancılaştıkları belirlenmiştir (Ataş, 2011). Aynı sonuç Çelik (2005) tarafından lise öğrencilerinin yabancılaşma düzeyini belirle-

mek amacıyla yaptığı çalışmada da elde edilmiştir. Murdock (1994), değişik sosyo-kültürel ve ekonomik özellikteki Amerikan okullarında yaptığı araştırmada sosyo-ekonomik yapının en etkili yabancılaşma kaynağı olduğunu belirlenmiş; alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilerin yabancılaşma düzeylerinin, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğunu rapor etmiştir. Ancak Seidel (1991) ve Trusty (1992) daha farklı sonuçlar elde etmişlerdir. Nitekim Seidel (1991) Danimarkalı 240 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada, alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilerin orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilere kıyasla daha düşük düzeyde yabancılaşma yaşadıklarını belirlemiştir. Trusty (1992) ise sosyo-ekonomik düzeye paralel olarak yabancılaşma düzeyinin anlamlı biçimde azaldığını; 6, 7 ve 8'inci sınıflarda (ilköğretim) öğrenim gören alt sosyo-ekonomik düzeydeki Amerikalı öğrencilerin, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan öğrencilere göre daha düşük düzeyde yabancılaşma duygusu yaşadıklarını bulmuştur. Diğer bazı araştırmalarda kırsal kesimde, ekonomik nedenlere bağlı olarak, okul bütünleşmesinin az olduğu ve bu nedenle okul terk oranlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Örneğin 2007 yılında ABD'de, okulu terk edenler arasında düşük gelir grubuna mensup öğrencilerin yüksek gelir grubundakilere oranla on kat daha fazla olduğu belirlenmiştir (High School Dropout and Completion Rates in the United States: 2007).

Lise öğrencilerinin okul dışında günlük yaşamda en fazla kullandıkları dil değişkenine göre sosyal bütünleşme düzeyleri arasında anlamlı derecede farklılık olduğu belirlenmiş; okul dışında resmi dil olan Türkçeden başka bir dili (Kürtçe, Arapça vb) konuşan öğrencilerin sosyal bütünleşme düzeylerinin günlük dilde sadece Türkçe konuşan öğrencilere kıyasla anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç araştırmanın en ilginç bulgularından biridir. Zira Güneydoğu Anadolu Bölgesinde farklı etnik kökene mensup lise öğrencilerinin toplumsal değer ve kurumlara bağlılıklarını da yansıtan bu sonuçlar, sanılanın aksine gençler açısından toplumsal bağlılık açısından herhangi bir kopuş olmadığına işaret etmektedir. Ancak bölgede yapılan başka bir araştırmada Arapça-Kürtçe-Zazaca konuşan üniversite öğrencilerin okula yabancılaşma, anlamsızlık, güçsüzlük ve sosyal uzaklık boyutlarındaki yabancılaşma düzeyleri, Türkçe konuşanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Ataş, 2011). Keniston (1967) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde Afrika kökenli öğrencilerle yapılan çalışmada Amerikan kültürünü reddeden tüm Afrikalı öğrencilerin okula yabancılaştıkları ve bu öğrencilerin alt kültürler içerisinde kendilerine saygı ve statü aradıkları belirtilmiştir. Murdock'ın (1994) değişik sosyo-kültürel ve ekonomik özellikteki Amerikan okullarında öğrenim gören öğrencilerle yaptığı araştırmanın bulguları da ırk faktörünün yabancılaşmada etkili olduğunu ortaya koymuş; Afrika kökenli öğrencilerin eğitim sistemine ilişkin negatif algılarının, diğer öğrencilere göre daha yoğun olduğunu belirlenmiştir. Mau (1986) ise Hawaii Honolulu'da devlet okullarında öğrenim gören lise öğrencileriyle yaptığı araştırmada, çoğunluk dışında kalan diğer etnik gruptaki öğrencilerin daha fazla yabancılaştıkları sonucuna varmıştır. Fleming (1984)'in 15 üniversitede 3000 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada, üniversitelerin azınlık öğrencilere sağladıkları bir öz gelişim için daha az duygusal ve sosyal destek sağladıkları, azınlık öğrencilerin bu üniversitelerde akademik performanslarından daha az tatmin oldukları bu yüzden de öğretim elemanlarıyla çok fazla olumlu kişisel ilişkileri olmadıkları rapor edilmiştir. Peterson ve Rodriguez (1978), siyahi öğrencilerin üniversitelerde başarısız bir direnç gösterdikle-

rini ve bunun sonucunda akademik başarı ve sosyal bütünleşmede başarısız olduklarını ya da okulu bıraktıklarını belirtmişlerdir.

Yukarıda açıklanan sonuçlar dikkate alınarak aşağıdaki önerilerin yapılması uygun bulunmuştur.

Öneriler

1. Araştırmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki lise öğrencilerinin genel olarak *ortanın üzerinde* bir sosyal bütünleşmeye sahip olmalarına rağmen, özellikle eğitim kurumlarının sosyal bütünleşme düzeyini düşürücü etkisi saptanmıştır. Sınıf ilerledikçe sosyal bütünleşme düzeylerinde görülen azalma, bölgedeki ortaöğretim kurumlarının yeniden sorgulanmasını ve bu okulların temel işlevlerini ne ölçüde yerine getirdiklerine ilişkin araştırmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda özellikle Bölgedeki lise öğrencilerin okula ve eğitime yabancılaşma konusu araştırılabilir.
2. Araştırma sonucunda lise öğrencilerinin önemli bir kısmının düşük gelir grubuna sahip oldukları; aile gelir düzeyinin ise sosyal bütünleşme düzeyleri üzerinde belirleyici olduğu saptanmıştır. Bu nedenle ekonomik açıdan dezavantajlı gruplara yönelik sosyal desteklerin artırılması önerilir.
3. Bölgede günlük hayatta yaygın olarak Türkçeden başka dil konuşan öğrencilerin sosyal bütünleşme düzeylerinin Türkçe konuşan öğrencilere kıyasla anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç dikkate alındığında, farklı dil konuşan öğrencilerin, ayrımcılığa tabi tutulmaksızın, ulusal değerler konusunda teşvik edici sosyal faaliyetlere yönlendirilmesi ve gençlik merkezlerinin yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Arastaman, G. (2006). *Ankara İli Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okula Bağlılık Durumlarına İlişkin Öğrenci, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aslantürk, Z., Amman, M. T. (2001). *Sosyoloji*, İstanbul.
- Ataş, Ö. (2011). *Üniversite Öğrencilerinde Yabancılaşma Duygusu ve Nedenleri*. Yayınlanmamış Seminer Çalışması, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Avcı, M. (2003). *Lise Öğrencilerinin Toplumsal Uyum Düzeylerine Etki Eden Toplumsal Faktörler (Erzurum İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bahçeşehir Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Merkezi, *“Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden En Fazla Göç Almış Olan İllerin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapı Araştırması: Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri”*, PROJE RAPORU, Aralık 2009, İSTANBUL.
- Bal, H. (1996). *“Kırsal Toplumda Sosyal Kurumlar ve Sosyal Bütünleşme”* S.D.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 2.
- Bilgin, N. (1994). *Kimlik Sorunu*, Ege Yayıncılık, İzmir,
- Bilgiseven, A. K. (1982). *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Bilgiseven, A. K. (1992). *Eğitim Sosyolojisi*, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Çelik, F. (2005). *Ortaöğretim öğrencilerinin okula yabancılaşma düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, V. (1987). *Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:1.
- Erkal, M. (2000). *Sosyoloji*, DER Yayınları, İstanbul.
- Fisher, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?*, Çeviren: Nilgün Çelebi, Attila Kitapevi, Ankara.
- Fleming, J. (1984). *Blacks in College: A Comparative Study of Students’ Success in Black and White Institutions*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gökalp, Z. (1972). *Türkçülüğün Esasları*, Varlık, İstanbul.
- Günay, Ü. (1996). *Din Sosyolojisi*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- High School Dropout and Completion Rates in the United States: 2007).
<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>: 02.10.2010.
<http://www.agarastirma.com.tr/pdfler/halkin-ne-kadari-muhafazakâr.pdf>;Eri_im: 12.12.2010).
<http://www.diyarbakirsoz.com/haberdetay.asp?erişim>: 23.10.2011).
<http://www.gap.gov.tr/Turkish/Basinbil/Bbil2006/bb255.html>; erişim 18.10.2011).
<http://www.milliyet.com.tr/turbanin-hizli-yukselisi/guncel/haberdetayarsiv/>: 03.01.2011
<http://www.setav.org/ups/dosya/24141.pdf>).

◆ Hüseyin Şimşek / Ahmet Salih Şimşek

<http://www.setav.org/ups/dosya/24141.pdf>: 09.01.2011

- Keniston, K. (1967). The sources of student dissent. *Journal of Social Issues*, 23(3), 108-135.
- Langenkamp, A. G. (2009). Following Different Pathways: Social Integration, Achievement, and the Transition to High School *American Journal of Education* 116 (November 2009)
- Mau, R. Y. (1986). Sources of alienation in the secondary school setting in Hawaii (ethnic group). *Unpublished Doctoral Dissertation*. Hawaii University, Hawaii.
- Murdock, T. B. (1994). Understanding Alienation: An Ecological Perspective on Student Motivation. <http://www.wlib.uni.com/dissetations/fullcit/9419493> adresinden 14 Kasım 2011 de alınmıştır.
- Ören N., Gençdoğan, B. (2007). Lise Öğrencilerinin Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:15 No:1 ss.85-92.
- Peterson, R., Rodriguez, M. (1978), Minority student perceptions of a university environment. *Journal of College Student Personnel*, 19 ss.256-263.
- Seidel, J.F. (1991). Social alienation and the learning: disabled school dropout. *Learning Disabilities Research and Practice*, 6, 152-157. ERIC:ED1482634.
- Sencer, M. vd, (1993). GAP Bölgesinde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması, Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Şimşek, H. (2010). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Sosyal Bütünleşme Düzeyleri Ve Gelecek Beklentileri, 109K300 Nolu Proje Sonuç Raporu. Kasım 2010, Şanlıurfa.
- Şimşek, H. (2011). Lise öğrencilerinde okulu bırakma eğilimi ve nedenleri (Güneydoğu Anadolu Bölgesi örneği) [Dropout tendency among high school students and its reasons (A case study in the Southeastern Anatolia Region)]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi* *Journal of Educational Sciences Research*, 1 (2), 27-47. <http://ebad.jesr.com/>.
- Trusty, J. (1992). An examination of possible predictors of alienation from school in elementary and middle school students. *Unpublished Doctoral Dissertation*. Mississippi State University, Mississippi.
- Yalçın, S. B. (2008). Genel Lise Öğrencileri İle Meslek Lisesi Öğrencilerinin Gelecek Kaygılarının Karşılaştırılması, VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1-3 Eylül 2008 Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Yıldız, M. C. (2002). Savaş Çocukları: Öksüzler ve Yetimler, Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim-01 Kasım 2002, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.

SOCIAL INTEGRATION LEVEL OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE SOUTHEASTERN ANATOLIA REGION

Hüseyin ŞİMŞEK*

Ahmet Salih ŞİMŞEK**

Abstract

This research has been conducted with the aim of determining social integration levels of high school students in the South eastern Anatolia Region and whether the levels of social integration of them have been differentiated in terms of various variables. In this study, the *descriptive scanning* model has been used; it has been aimed to describe the current situation and generalize it to the universe. The research data has been obtained using the Social Integration Scale (SIC) which was developed by the researchers doing the validity and reliability analysis and was in five-point Likert-type consisting of seven dimensions. 1106 high school students, in the spring term of 2008-2009 academic year, who were studying at variety of high schools located in the eight provinces in the South eastern Anatolia Region participated in to the research. As a result of the research, it has been understood that the general social integration levels of high school students in the Southeastern Anatolia Region are high and they have the perception of a high level integration in the dimensions of *normative-moral* integration and *national* integration. However, it has been found to be significant that high school students show low participation in the dimension of *educational integration*. Research findings have revealed that high school students' social integration level does not differentiate according to their sex, the province of high school, type of high school and the situations of taking disciplinary action; where as, it differentiates according to variables such as their class level, success in school, getting pre-school education, tendency of dropping out of school, family income, mother education level, mother tongue. In this research, one of the most important findings is that social integration levels of those who use another mother tongue besides the official language Turkish are relatively high.

Key Words: Southeastern Anatolia Region, high school students, social integration

* Assistant Prof. Dr.; Ahi Evran University, Faculty of Education, Department of Educational Science

** Assistant. Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Educational Science